

і чеських лінгвістів структуралізм поширився в Україні, ширше — в СРСР, та Румунії. Трансформаційно-генеративна граматики Н. Хомського сприяла поверненню наукової уваги до антропоцентризму мовознавчих студій. Із 1980-х рр. з'явилася нова методологія досліджень — когнітивізм, яка ґрунтується на встановленні зв'язків між процесами мовлення і мислення.

У другому розділі монографії описано розвиток українського та румунського мовознавства від початків, але, на жаль, не згадано поетики Київської Русі. Фактичні часові межі — від XVI до XIX ст. Виклад супроводжується широким історико-культурологічним коментарем. Тут зібрані вагомі факти з історії українського мовознавства: висловлювання Станіслава Оріховського про своє походження („Я з українців, про що заявляю охоче і з гордістю“, 1548), описи української мови Теодора Біблійндра й Петра Страторіуса (XVI ст.), використання перекладача для спілкування Лаврентія Зизанія із російським царем (1626—1627). Відправною точкою для обох мовознавчих шкіл став пошук національної ідентичності (автохтонності, автентичності) через мову. Саме історико-філологічні студії закладали основи подальших методологічних пошуків, вплинули насамперед на кодифікацію мов і розвиток лексикографії. Перебуваючи в подібних соціолінгвістичних умовах (панування іншої мови — російської в Україні та старослов'янської в Румунії), обидві мови проходили аналогічний шлях наукового й національного розвитку завдяки граматикам, які уклали українські науковці (Михайло Лучкай, Олексій Павловський, Йосиф Левицький та ін.) й румуни (Самуїл Міку, Георге Шінкай, Іоан Мольнар-Піуаріу та ін.). Цікаво, що в двох країнах одночасно — впродовж XIX ст. — відбулася правописна дискусія, яка мала не лише наукову, а й націєтворчу вагу.

Наприкінці XIX ст. і в Україні, і в Румунії з'являються нові течії мовознавства, з яких найбільшій була молодогораматизм — позитивістичне дослідження живих мов в історично-порівняльному аспекті. Емпіричні студії та порівняння мов дали можливість Олександрові Потебні та Богданові Хашдеу розвивати однаково методологію загальнолінгвістичних пошуків: орієнтація на розмовну мову в її реалізації окремими індивідуумами, розмежування мови й діалекту, лінгвістичні основи поетики та системності мови. Таке порівняння висвітлює українсько-румунські наукові взаємини. Вагомо, що окремий розділ присвячено постаті Павла Житецького — одному з найвидатніших українських лінгвістів. Його праці з історії української мови (фонетики), поетики твору

та соціолінгвістики й донині актуальні, втім, недостатньо досліджені.

Третій розділ — найбільший у монографії, адже висвітлює розвиток загального мовознавства впродовж XX — початку XXI ст., а це найплідніший період світового мовознавства. Автор змальовує портрети українських мовознавців, які досліджували порівняльно-історичні й типологічні проблеми та, зокрема, питання румуністики в українському контексті — Агатангел Кримський, Іван Шаровольський, Петро Бузук, Леонід Булаховський, Андрій Білецький. Шкода, що не висвітлено, як досліджувалася українська мова з погляду румунської перспективи (якщо такі дослідження були, чи, може, румунські науковці були більше заклопотані походженням і правописом власної мови). Політичний аспект у мовознавчій історії теж став предметом розгляду в монографії С. Лучканина, де охарактеризовано і вплив марризму, і заідеологізовану лексикографічну працю, і відлуння т. зв. мовознавчих праць Сталіна в двох країнах. Автор проаналізував навіть характер і обсяг цитування партійних вождів у наукових дослідженнях 1960—1980-х рр. у двох наукових традиціях.

Із суто мовознавчого погляду важливі спостереження С. Лучканина щодо поширення ідей структуралізму. В Україні і Румунії це відбувалося двома хвилями: з погляду історії перша у 1920—1930-х рр. була радше експериментом через свою коротку тривалість, натомість друга з кінця 1950-х рр. принесла поважні здобутки насамперед у математичній лінгвістиці. Завершальним акордом є підрозділ про розвиток когнітивної лінгвістики, що є сміливим кроком, адже для історії краще обирати осмислений і канонізований матеріал.

Автор не заглиблюється у проблему стосунків між румунською та молдавською мовами, оскільки його увага сконцентрована лише на одній мовній школі — румунській. Найбільша цінність монографії С. Лучканина полягає в тому, що в українське мовознавство вводиться багатий фактаж, недоступний дослідникам, які не знають румунської мови. Подано також чималий історичний фактаж (можливо, подекуди аж надто широкий). Хотілося б, щоб у новій редакції монографії більше уваги приділялося внеску Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні у розвиток загального мовознавства, зокрема у структурну лінгвістику, кібернетику й машинний переклад. Бракує критичного розгляду академічної п'ятитомної „Граматики української мови“ (про неї навіть не згадано).

Отож дослідження варте продовження і обіцяє бути плідним.

Тарас ШМИГЕР

Наталя Єрмакова. Березільська культура. Історія, досвід / Інститут проблем сучасного мистецтва Національної академії мистецтв України.— Київ: Фенікс, 2012.— 512 с.

2012 рік для української театральної культури пройшов під знаком Леся Курбаса, 125-ліття від

народження якого минуло 25 лютого, а 75-літні роковини трагічної загибелі — на початку лис-

топада. До різноманітних за жанром та адресністю мистецьких акцій активно долучилось низкою наукових конференцій та тематичних видань і національне театрознавство.

Наприкінці року вийшла друком монографія, що стала, без сумніву, не лише його завершальною подією, а й вагомим етапом у поступі вітчизняної театрології: книжка Н. Єрмакової „Березільська культура. Історія, досвід“.

Насамперед слід наголосити на тому, що ця праця для Н. Єрмакової — відомого українського театрознавця, критика та педагога — з категорії „книг життя“. Її задум виношувався роками, окремі розділи та положення проходили апробацію на численних українських та зарубіжних наукових конференціях і в публікаціях на сторінках фахових видань, а тему Курбасової спадщини Н. Єрмакова почала досліджувати ще тоді, коли це загрожувало кар'єрі молодого науковця. Можливо, тому півтисячі сторінок „прожитого власним життям“ матеріялу оправлено в ошатну та стильну палітурку (дизайн — О. Червінський) — наче очищено від зайвого, неістотного, сумнівного.

Уже в самій назві книжки заявлено вкрай важливий об'єкт дослідження: культура „Березоля“. Тобто не лише історія, факти, імена, постаті, вистави — але й той найголовніший контекст, що об'єднував велелюддя й багатоголосся театрального довкілля Курбаса: модерна сценічна культура. Для розкриття цього явища авторка поєднала методологічні засади феноменології, історії та соціології мистецтва, рецептивної естетики, компаративістики, застосувавши діахронний та синхронний способи розгортання матеріялу. Кожен розділ монографії присвячено новій сторінці в історії колективу, але в межах кожного періоду діяльність театру, окремих його митців постають у розмаїтті історично-культурних, соціологічних, політичних контекстів.

Н. Єрмакова у своєму дослідженні розширила часові межі: життя „Березоля“ датується 1922—1934 рр., але родовід цього славетного колективу автор розпочинає на п'ять років раніше, присвячуючи перший розділ діяльності Молодого театру (1917—1919). Наступним історичним кроком — і відповідно другим розділом дослідження — є короткий період Київського драматичного театру (1921—1922), третій розділ присвячено діяльності Мистецького об'єднання „Березіль“ (1922—1926), четвертий — діяльності „Березолю“ у Харкові (1926—1934). Власне, дослідниця достеменно розкриває поступовість та неперервність пошуків Курбаса та його однодумців упродовж усіх цих шістнадцяти років, і це дає можливість їй окреслювати місце „Березоля“ у вітчизняній культурі як окреме, засадниче й унікальне для формування українського модерного театрального дискурсу явище.

Зрозуміло, Н. Єрмакова — не перша вивчає творчий доробок Леся Курбаса. Дослідниця впев-

нено „стоїть“ на плечах таких атлантів українського курбасознавства другої половини ХХ ст., як Наталія Кузякіна, Юрій Бобошко, Юрій Шерех, водночас покликаючись і на корпус джерел — друкованих та рукописних — курбасівської доби. У синтезі маловідомих та, здавалося б, добре відомих фактів, подій, цитат, народжується вдумливо-об'єктивний, спокійний, доказовий та „неавторитарний“ спосіб викладу матеріялу, що разом із врівноважено-професійною лексикою, прозорістю й переконливістю думки, добірністю мови становлять особливий авторський стиль Н. Єрмакової.

Виважена концепція книжки дає можливість авторові не потонути в обширі зібраної інформації та впевнено „масштабувати“ мистецькі явища, розглядаючи не лише їхні епіцентри, найголовніші події, а й периферійні, наче б другопланові терени. Так, зокрема, детально розглянуто діяльність усіх (!) творчих майстерень МО „Березіль“ — незалежно від вагомості та тривалості їхньої праці. Рівно ж доробок колег та соратників Леся Курбаса всіх періодів (від Молодого театру до останнього сезону „Березоля“ у Харкові) висвітлено не менш ретельно та послідовно, аніж творчий досвід самого Майстра: власне, саме це й дає можливість говорити про творення нової — березільської — сценічної культури як певної спільної території колективного досвіду, суголосного найновішим літературним, образотворчим, музичним тенденціям.

У межах кожного розділу поступ мистецького життя подано за сезонами. Здається, можна б було вибрати інший „формат“ оповіді — але ж власне цей відповідає трибу самого театрального життя. Тому вслід за автором від сезону до сезону, від перших максималістських ідей молодотраєтрівців через ентузіастичний вихор творення театральної мегаструктури МОБу до свідомого мистецького стоїцизму „Маклени Граси“ переймаєшся книжкою неначе справжнім літописом, де поряд із голосами очевидців, учасників тих подій звучать напружені думки дослідників наступних поколінь, вступають поміж собою у діалог різні точки зору, зіставлені майстерною рукою автора задля народження якісно нового розуміння феномена Курбаса і березільської практики.

Важливо, що праця Н. Єрмакової сприяє руйнації набутих останніми роками міфів, неточно відчитаних та прокоментованих документів, приблизних уявлень та упереджених тверджень. Власне, сьогодні, коли кількість сказаного і написаного про Курбаса значно зросла і зростає, саме такі видання слугують гідним професійним орієнтиром для усіх, хто прагне глибокого й несутнього пізнання історії театру: і як читач, і як дослідник.

Майя ГАРБУЗЮК

